

DE PENNINGKUNDIGE ERASMUS VAN HOUWELINGEN.

DOOR

CH. C. V. VERREYNT.

N de biographische woordenboeken zoekt men te vergeefs naar bijzonderheden omtrent den man, wiens naam aan het hoofd van dit artikel is geplaatst, of men moet daaronder verstaan eenige aantekeningen over ERASMUS VAN HOUWENINGEN (sic), welke bij VAN DER AA voorkomen.

Namelijk: dat hij te Dordrecht woonde, goudsmid en graveur van beroep was, schrijver van een penningboek uitgekomen in 1597 en 1627, met een uittreksel der opdracht van dit werk, eene gissing naar zijn geboortejaar, waarop met recht is toepasselijk „gissen doet missen”; ziedaar alles wat men vindt opgeteekend en in zijn penningboek reeds voor bijna drie eeuwen te lezen was.

Raadpleegt men de bronnen bij VAN DER AA opgegeven, dan blijft men even wijs; het lijkt wel of de bijeenbrenger dier aantekeningen een staaltje zijner belesenheid heeft willen geven; doch opmerkelijk genoeg noemt hij juist die werken niet, waarin iets méér over VAN HOUWELINGEN voorkomt.

Dit gaf ons aanleiding, onze aantekeningen, vermeerderd met hetgeen de laatst bedoelde werken bevatten, mede te deelen, om daardoor den eersten Noord-Nederlander, die over onze Nederlandsche munten en penningen geschreven heeft, meer bekendheid te doen verkrijgen.

ERASMUS VAN HOUWELINGEN zag het levenslicht te 's Hertogenbosch den 28 Juni 1524.¹⁾

---

¹⁾ Archief der Arrondissements-rechtbank, register Deelingen en Contracten 1540—1550, No. 645.

Zijn vader was magister JACOB VAN HOUWELINGEN, de naam zijner moeder is ons niet voorgekomen.

Hij leerde in zijne jeugd het goud-zilversmeden en graveeren, in welke vakken hij zich op 25-jarigen leeftijd als meester vestigde.

In het archief van 's Hertogenbosch berusten nog vier koperen platen van het goud- en zilversmidsgilde, met de namen van een aantal meesters en hunne meesterteekens.

Op een dezer staat zijn naam — ERASMUS V̄A HOUWELIGĒ — en zijn meesterteeken, verbeeldende een pelikaan; waarbij met eene latere hand het jaartal 1549 is gevoegd.

Volgens zijne eigen woorden ontwaakte bij hem op reeds jeugdigen leeftijd den lust, om de geschiedboeken te lezen en munten en penningen te verzamelen.

Hij zegt in de opdracht van zijn penningwerk: „het is nu meer als 50 jaren dat ick mij in de geschiedenissen ende Historiën te lesen begonst te oeffenen, ende onder tusschen door kennisse van vele goede vrienden van naem ende aensien, oock met groote schade en kosten bijeen vergadert hebbe het meestendeel van allen de munten ende penninghen, die van langhen tijden af in verscheyden Conincrijken ende landtschappen, maer bysonder in dese Nederlantsche Provincien geslaghen ende ghemunt zijn.”

Door zijn bedrijf was hij in de gelegenheid aan deze liefhebberij met gunstig gevolg te kunnen voldoen, daar hem menigmaal oude gouden en zilveren munten en penningen ter verwerking of ten verkoop zullen aangeboden zijn. Toch moet zijne verzameling in 1556 van nog geene beteekenis zijn geweest; in genoemd jaar deed de vermaarde HUBERT GOLTZIUS eene reis door ons vaderland en Belgie, om de munt- en penningverzamelingen te bezichtigen, met dit doel bezocht hij ook den Bosch en zag daar de penningkabinetten van JOANNES THOMAS en THIELMANNUS WALTSEMER ¹⁾; doch van onzen ERASMUS wordt niet gesproken.

Zoo zijne verzameling iets had beteekend, dan zouden de beide Bossche liefhebbers zeker niet nagelaten hebben, om GOLTZIUS met VAN HOUWELINGEN bekend te maken.

Eene ontmoeting bij die gelegenheid van beide mannen kan aanleiding hebben gegeven, dat GOLTZIUS bij onzen ERASMUS de lust heeft opgewekt om munten en penningen te gaan verzamelen.

Uit verschillende gegevens is ons gebleken, dat VAN HOUWELINGEN een eerste meester in zijn vak was, die zoowel in onedele als in edele metalen werkte.

---

1) SERRURE, *Notice sur le cabinet monétaire du Prince de Ligne*, pag. 396.

Daardoor zag hij zich van wege de regeering van 's Hertogenbosch en door het bestuur der St. Janskerk vele werkzaamheden opgedragen.

Zoo vervaardigde hij in 1561 voor 4 gulden een zilveren schildje met stads-wapen, moettende dienen voor een geschenk aan een speelman der stad Tiel, welke bij gelegenheid, dat de Bossche schepenen Jonker WILLEM DE BORCHGRAVE en JAN VAN DER STEGEN aldaar vertoefden en door de regeering dier stad tot een maaltijd genoodigd waren, zijne kunst getoond had.

Deze muzikant was behangen met een aantal dezer schildjes, met de wapenen der heeren en steden voor welke hij opgetreden was en die hem dezelve vereerd hadden.

De regeering wilde daarin bij anderen niet ten achter blijven en schonk er den man ook een ¹⁾.

Zes jaren later maakte hij nog een dergelijk voorwerp met stads-wapen in kleuren, waarvoor hij 7 gulden ontving. De stad schonk dit schildje aan den kok des graven VAN MERODE, omdat hij bij een feestmaal, door de regeering dezen edelman en den kanselier van Brabant aangeboden, flink geholpen had ¹⁾.

In hetzelfde jaar 1567 deed VAN HOUWELINGEN voor de stad eene reis naar Antwerpen met het overgebleven zilverwerk der stedelijke loterij van 1564, wegende 8 mark, $3\frac{1}{2}$ ons en 2 engels, om er geld van te laten slaan.

Hij bracht daarvoor terug 111 gulden, 10 stuivers en 3 oort, en zijne moeite en reiskosten werden betaald met 29 gulden ¹⁾.

Voor het kerkbestuur van St. Jan vervaardigde hij kruizen, kelken, monstransen en andere ornamenten, die weleer de altaren dezer kerk sierden ²⁾.

Toen de geestelijkheid in 1629 bij de verovering der stad door prins FREDERIK HENDRIK den Bosch moesten verlaten, voerden zij de kerkschatten mede naar de Zuidelijke Nederlanden; wellicht dat aldaar nog kunstwerk van VAN HOUWELINGEN wordt gevonden, dat door zijn meesterteeken de pelikaan gemakkelijk herkenbaar is.

Beschouwden wij VAN HOUWELINGEN eerst in zijn bedrijf, nu moeten wij zijn openbaar leven bespreken.

De nieuwe leer vond ook te 's Hertogenbosch hare aanhangers; uit deze vormden zich een consistorie of kerkenraad van 24 leden, waarvan de voor- naamsten waren de advokaten HENDRIK AGYLAEUS, REINIER EVERZWIJN en

---

¹⁾ V. ZUYLEN, *Inventaris archieven van 's Hertogenbosch*, blz. 721, 754 en 787.

²⁾ HEZENMANS, *De St. Janskerk te 's Hertogenbosch*, blz. 139 en 179. In het kerk-archief berust nog een rolleijde rekeningen van dezen meester, waaruit o. a. blijkt dat hij in alle metalen werkte.

GERARD VAN DIEPENBEEK, de procureurs JACOB DE WITTE en MATHIJS KEIJEN, en den lateren held van Loevenstein HERMAN DE RUYTER.

In Juni 1566 hield het zijn eerste vergadering en kort daarop had het drama plaats, hetwelk zoovele kunstschaten verloren heeft doen gaan.

Den 22 Augustus 1566 geschiedde in de oude hertogstad den beruchten beeldenstorm.

Na allerlei oproerige bewegingen, buiten ons bestek liggende, kwam op verzoek van het consistorie een der verbonden edelen ANTONIE VAN BOMBERGEN in Februari 1567 binnen den Bosch. Deze maakte zich meester van het bestuur der stad en liet de beide commissarissen der landvoogdes JAN SCHEYFVE, kanselier van Brabant en heer JAN VAN MERODE, tot herstel der rust gezonden, gevangen nemen. Deze revolutionaire woelingen duurden tot in April d. a. v., toen de stad zich weder met de landvoogdes verzoende. Nauwelijks eene maand daarna verschenen twee commissarissen met een secretaris des konings, om een uitvoerig onderzoek te doen naar hetgeen er had plaats gegrepen. In de instructie dezer afgevaardigden stonden een aantal personen opgeteekend, die moesten worden gehoord, onder deze komt ook VAN HOUWELINGEN voor ¹⁾).

Men verdacht hem de nieuwe religie te zijn toegedaan, maar niet tot het consistorie te behooren ¹⁾).

Uit zijn beëdigde verklaring op 18 Juli 1567 afgelegd, blijkt, dat hij destijds in de Ververstraat woonde en ooggetuige is geweest der oploopen en woelige tooneelen binnen zijne geboortestad in 1566 en 67 voorgevallen.

Toen in April 1567 Mr. HENDRIK AGYLAEUS en JAN DE LEEUW op het stadhuis verschenen, om in naam van BOMBERGEN van de regeering een acte te eischen, dat genoemde edelman den koning en stad wel gediend had en de regeering zwaarigheid maakte dit verzoek te voldoen, weigerde beide mannen dit besluit over te brengen.

Daarom zond de regeering VAN HOUWELINGEN en JAN CUYSTEN, deken der gewandsnijders en lid der regeering, met deze boodschap naar Bombergen.

Terwijl beide afgevaardigden verslag hunner zending wilden uitbrengen, liepen een aantal gewapende aanhangers van het consistorie binnen de raadkamer en dwongen de regeering met geweld het verlangde stuk af te geven.

VAN HOUWELINGEN bewees den gevangen kanselier ook eenige diensten, en deze droeg hem op de brieven der landvoogdes, aan denzelve gericht en door BOMBERGEN in beslag genomen, terug te vragen ²⁾).

---

¹⁾ CUYPERS VAN VELDHOVEN, *Troubles religieux*, pag. 280 en 285.

²⁾ CUYPERS VAN VELDHOVEN, pag. 423.

Het volgend jaar bood onzen ERASMUS weder de gelegenheid de regeering een dienst te bewijzen, waaruit ons blijkt, dat hij een gezien en geacht man was.

De staten van Brabant, besloten hebbende in hunne vergaderzaal te Brussel vier geborduurde tapijten, verbeeldende de vier hoofdsteden van dit gewest, te doen ophangen, zocht de regeering naar een persoon aan wien zij de zorg voor dit werk, wat hare stad betrof, kon opdragen, en haar oog viel op VAN HOUWELINGEN: „Ende nyemant binnen dese stadt en was, die sulcx wel soude hebben kunnen gedoen, soe hebben gedeputeerden (van den Bosch) Mr. HENRICK BLOEYMAN, Mr. GOYAERT LOMBAERTS, JAN VAN DER STEGEN en Mr. ROELOF LOKEMANS, pensionaris, ende scepenen gemoyt ERASMUS VAN HOUWELINGEN de goutsmit, dat hij van Antwerpen wilde ontbieden eenen experten schilder” ¹⁾

Hij voldeed aan dit verzoek door in Augustus 1568 den schilder LAMBERT VAN NOORT te doen overkomen, die de teekeningen voor het tapijt maakte.

In 't begin van 1570 staakte de tafel-van-leeninghouder JAN PAUL BERGAIGNE te 's Hertogenbosch zijne betalingen, en onze ERASMUS behoorde tot zijne voornaamste schuldeischers; wel een bewijs, dat hij een gegoed man moet geweest zijn. Op 5 Mei kwam voor schepenen der stad eene overeenkomst tot stand tusschen BERGAIGNE en zijne crediteuren, waarbij VAN HOUWELINGEN, JAN MELIS MAES, JAN PIERRE BUSIJN en BERNARDIN DE SUCCA, tot gecommiteerden werden benoemd, om de schulden te helpen vereffenen ²⁾.

De stad had in 1574 eene loterij gehouden, waarvan eenige prijzen, bestaande in eene zilveren kroes en vijf zilveren lepels, niet afgehaald waren.

Op verlangen der regeering woog hij in 1576 die voorwerpen, hebbende een gewicht van 1 mark, 1 ons en 14 engels; om ze den rentmeester der staten van Brabant op stads-aandeel van den 100^e penning af te dragen ³⁾.

Omtrent denzelfden tijd vinden wij hem vermeld als lid der kamer van rethorica Moyses-Bosch onder de zinspreuk „In viericheyt groeyende”.

De leden dezer kamer behoorden tot den aanzienlijken stand en „ERASMUS VAN HOUWELINGE, goutsmit, oudt 52 jaeren” schijnt er reeds jaren gildebroeder van te zijn geweest, aangezien zijn naam de veertiende op de ledenlijst voorkomt ⁴⁾.

Dit lidmaatschap doet ons hem voor den maker van den stamp houden, waarmede de ruitvormige zilveren plaatjes, dagteekende uit dien tijd, verbeeldende Mozes in eene eerbiedige houding, terwijl Jehovah hem uit een brandend braambosch met de zending naar koning Pharaon belast, zijn vervaardigd, die door de

¹⁾ v. ZUYLEN, blz. 814.

²⁾ Archief der Arrondissement-rechtbank, register Coolen No. 219.

³⁾ v. ZUYLEN, blz. 918.

⁴⁾ Geschreven naamlijst, met nog twee andere onuitgegeven stukken over deze rederijkerskamer in ons bezit.

gildebroeders op de borst of op een bandelier gedragen werden, en waarvan nog een exemplaar berust in het penningkabinet van het Noord-Brabantsch Genootschap.

In 1578 zag zich VAN HOUWELINGEN een openbaar ambt opdragen. Hij werd met Mr. GERARD VAN DEVENTER, JOOST DE BIJE en JAN WILLEMSZ., tot politiemeester der stad benoemd ¹⁾.

Zij waren belast om middelen te beramen tot verbetering, versterking en verzekering der stad.

Daar zij zagen, dat hunne voorstellen geen ingang vonden bij het stedelijk bestuur, namen zij binnen twee maanden hun ontslag en anderen kwamen in hunne plaats. Doch de prins van Oranje, als stadhouder van Brabant, ontevreden over deze handeling der regeering, ontsloeg de laatst benoemden en stelde de eersten weder in bediening ²⁾.

Het jaar 1579, dat de unie van Utrecht en de pacificatie van Keulen zag tot stand komen, bracht ook eene gewichtige verandering in den levensloop van VAN HOUWELINGEN.

Sedert 1566 waren de gemoederen te 's Hertogenbosch in beweging gebleven en de burgerij op 't laatst in twee partijen verdeeld; de eene partij was de staatsche, de andere de spaansche zijde toegedaan.

Onderlinge haat en wantrouwen waren zoo groot, dat de burgerij den 1 Juli 1579 op de markt handgemeen werd en een bloedig gevecht volgde ³⁾.

De katholieke partij, met de regeering de overwegende meerderheid uitmakende, nam kort daarop de pacificatie van Keulen aan en verzoende zich met den koning van Spanje.

Daardoor achtten zich de staatsgezinden, meestal hervormden, niet langer veilig te 's Hertogenbosch en verlieten in groot getal de stad.

Ook VAN HOUWELINGEN volgde den stroom dezer vluchtelingen en verliet zijne geboorteplaats, om er niet weder te keeren.

Mag men een oud geschiedschrijver gelooven, dan was VAN HOUWELINGEN, naast AGYLAEUS, VAN VLADERACKEN en PRONINCK VAN DEVENTER, de grootste voorstander van WILLEM den Zwijger en de Staatschen tegen Spanje ⁴⁾; geen wonder dus, dat hij zich te 's Hertogenbosch niet langer veilig rekende.

Hij vestigde zich te Dordrecht en beoefende aldaar ook zijn beroep van goud-, zilversmid en graveur.

¹⁾ HERMANS, *Verzameling van kronijken betreffende de stad en meyerij van 's Hertogenbosch*, blz. 330.

²⁾ V. OUDENHOVEN, *Beschrijv. van 's Hertogenbosche*, editie 1649, blz. 124; editie 1670, blz. 152.

³⁾ V. HEURN geeft eene afbeelding van dit gevecht naar een oude schilderij, die thans berust in het museum van het Noord-Brabantsch Genootschap.

⁴⁾ HERMANS, blz. 388.

Een onderzoek in het archief dier stad mocht ons omtrent hem niets opleveren, daar de voorhanden poorterboeken eerst beginnen met 1658 en de doodboeken met 1636, terwijl van het goud- en zilversmidsgilde slechts een keurboekje is voorhanden.

Volgens Mr. W. C. ACKERSDIJCK moet VAN HOUWELINGEN in 1602 overleden zijn, na nog vele jaren als graveur aan de munt van Holland binnen Dordrecht te zijn werkzaam geweest¹⁾.

Hier deed hij zich kennen door de uitgave van een in zijn tijd zeer geacht penningwerk, waarvan wij de beschrijving laten volgen.

„Penninck-boeck, Inhoudende alle Figuren van Silvere ende Goude pennin-
ghen, geslaghen bij de Graeven van Hollandt, van DIERICK de VIIe van dien
„naem tot PHILIPPUS VAN BOURGONDIE toe: met het Leven in 't cort van
„deselve Graeven. Tot Leyden, Bij FRANCOYS VAN RAVELENGHIEN. M.D.XCVII.”
4o, 16 bladz., niet gepag., titel inbegrepen.

Versierd met 20 koperen platen, zijnde 13 platen met 82 afbeeldingen van zilveren, en 7 platen met 35 afbeeldingen van gouden munten.

Het boek is opgedragen aan de Staten van Holland en Schout, Burge-meester en Regeerders der stad Dordrecht.

De opdracht is geteekend: „Wt Dordrecht 12 Mei 1597. ERASMUS VAN HOUWELINGHEN.”

Men leest in de opdracht, behalve hetgeen wij boven reeds mededeelden: „Ende ick nu meer als seventhien of achtien jaeren onder uwe beschermenisse „tijdt ende middel gehat hebben mijnen arbeit te volbrengen”; dit ziet op zijn verblijf in Holland.

De tweede uitgave is getiteld:

„Penningh-Boeck, ofte Wech wijser der Croniken, van DIERICK VII. van „dien Naem, tot Hertoch PHILIPS VAN BOURGONDIE toe, ende het leven in 't korte „van de zelve Graven: Met eene korte Chronike tot op desen teghenwoordighen „tijdt: welcke aenwijzen zal dese navolghende Autheuren: EMANUEL VAN METEREN, „d'Oude Chronike van Hollandt, PIETER BORRE, PIETER SCHRIJVERIUS, CHR. „CARION, JOHANNES SLEIDANUS, SEBASTIAEN VRANCK, Tooneel der Keyseren, „ADRIAEN JUNIUS, Rijn-Cronijc, Out-Batavien, ELLERT DE VEER, JACOB WESTEN- „BROECK²⁾, W. BAUDARTIUS, etc.

„Tot Rotterdam, Bij PHILIPS JACOBSz., Boeck ende Konstverkooper, Bij „de Beurse, Anno 1627 4°.

¹⁾ Aanteekening in een exemplaar der eerste editie van het penningboek, in 't bezit van een onzer kennissen.

²⁾ Lees JACOB VAN WESENBEECK.

Dezelfde editie van 1597, met dezelfde platen, vermeerderd met eenige bijvoegselen, met een nieuwen titel andermaal uitgegeven.

VAN HOUWELINGEN was aan deze uitgave geheel vreemd, hij behoorde toen niet meer tot de levenden.

De opdracht is gericht aan de Staten-generaal, de Ridderschap en de Staten van Holland en de Magistraten van Dordrecht, Delft, Amsterdam en Rotterdam, en is geteekend: „Desen zesden Januari Anno 1627. ERASMUS VAN HOUWELINGHEN.” Men leest in deze opdracht, gelijk in die van 1597: „Ende ick „nu meer als seventthien of achttien jaeren onder UEd. bestuur lijdt ende middel „gehad heeft, enz.”; wel een bewijs dat wij te doen hebben met een speculatie „van den „Boeck ende Konst-verkooper PHILIPS JACOBSZ.”, die vermoedelijk een aantal exemplaren uit het fonds van VAN RAVELENGHEN aangekocht heeft, en deze met een nieuwen titel weder in den handel bracht.

De bijgevoegde stukken zijn: Waarde en gewicht der gouden en zilveren penningen tijdens het plakaats van 1559. Namen der steden van Holland met de daaronder behorende dorpen. Jaarmarkten van Holland en Zeeland. Eenige buitenlandsche jaarmarkten. Het gewicht der munten, getrokken uit alle de oude historieschrijvers, en wat die munten voorheen en thans waard zijn. Te samen 6 ongep. bladz., vóór het werk gevoegd.

Achteraan volgt op 8 ongep. bladz. in twee kolommen, een vervolg op de kronijk tot 19 Nov. 1625, zijnde eene waardelooze compilatie uit de op den titel vermelde auteurs.

CORNELIS VAN ALKEMADE heeft dit werk in zijn „Muntspiegel der graven en gravinnen van Holland”, bijna geheel overgenomen.

Deze schrijver oordeelt niet ongunstig over den arbeid van VAN HOUWELINGEN. Hij zegt in de voorrede van zijn boek: „de eerste die deeze Hollandsche „Munten nauwkeurig en met groote naarstigheid vergaaderd, in 't licht gaf, was „ERASMUS VAN HOUWELINGEN, lofwaardig burger der stad Dordrecht.

„Dit bewoog ons zijn loffelijk spoor te volgen, en zijne Penningen in een „volmaakter stand, voornamelijk omtrent de Letteren en Omschriften, die hij alle „met hedendaagsche Letterteekenen heeft doen afmalen, waarmede wij oordeelen dat de getrouwheid en de grijze oudheid verkort is, te vertoonen in derzelver „waare gedaante.”

Minder gunstig denkt er de penningkundige P. O. VAN DER CHIJS over, deze schrijft: „de afbeeldingen der munten zijn tamelijk juist, echter gansch niet „vrij van fouten, vooral in de omschriften, hoedanige fouten men er vooral niet „in behoorde aan te treffen.”

Het schijnt duidelijk te blijken, dat VAN HOUWELINGHEN of de Latijnsche

taal niet machtig was, hetgeen wel het waarschijnlijkste is, of dat hij geen nauwkeurig toezigt op het teekenen en in het koper brengen der platen heeft gehouden" ¹⁾).

Niettegenstaande deze gebreken, bleef zijn penningboek meer dan eene eeuw de eenige handleiding voor de verzamelaars dezer munten en penningen.

Eerst in 1700 werd hetzelfde vervangen door het werk van VAN ALKEMADE, dat zich op zijn beurt zag verdringen door het geschrift van VAN DER CHIJS.

De munt- en penningverzameling van VAN HOUWELINGEN schijnt in 't bezit te zijn gekomen van den Rotterdamschen burgemeester PIETER GOEREE, wonende in den Houttuin, en van den schepen en raad PIETER SONNEMANS in „de Vergulde Sonne" in den Oppert, bij welke „alle de voors. Penninghen ende Medalien, „met groote kosten ende moeyten van den Autheur deses Boecx bijeengebracht," in 1627 bewaard werden ²⁾).

Wat later van deze verzamelingen is geworden, is ons niet bekend; in 't archief te Rotterdam mochten wij er niets over aantreffen.

---

¹⁾ *Tijdschrift voor algemeene munt- en penningkunde*, dl. I, blz. 426.

²⁾ Noot onder de opdracht der uitgave van 1627.

